

Kulturartefakter i Internationell Politik

En analys av kulturartefakter som maktmedel i fallen
bombningarna av Buddha-figurerna i Baymandalen,
plundringen av Nationalmuseet i Bagdad och dispyten om
Rosettastenen.

Abstract

Fenomenet med kulturartefakter som en reell maktfaktor i internationell politik kan komma till uttryck på olika sätt och har inte alltid varit ett lika självklart inslag i den historiska kontexten. Uppsatsen har som syfte att belysa sätten på vilka kulturartefakter används som maktmedel, samt att undersöka de rättsliga och institutionella brister som existerar inom ämnesområdet med hjälp av en deskriptiv metod

Utgångspunkten ligger i Erik Nemeths teori, vilken hävdar att ren och skär plundring, som återfinns i historien sedan urminnes tider, nu övergått till ett mer strategiskt och medvetet handlande med kulturartefakter. Aktörer som väljer att utnyttja dessa historiska rikedomar finner maktpositioner genom bland annat ekonomiska, mediala och politiska motiv.

Vi valde att undersöka tre olika fall som i sig representerar tre olika uttryckssätt för maktspel i internationell politik. Dessa är sprängningarna av Buddha-figurerna i Baymandalen, plundringen av Nationalmuseet i Bagdad och tvisten om Rosettastenen.

Nyckelord: kulturarv, plundring, globalisering, internationell politik, maktfaktor, postkolonialism

Antal ord: 9158

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Problemformulering	1
1.2	Val av fall	2
1.3	Syfte och disposition	2
1.4	Metod	3
1.4.1	Deskriptiv metod	3
1.5	Avgränsning	4
1.6	Begreppsdefinitioner	4
1.6.1	Kulturartefakt	4
1.6.2	Makt	5
1.7	Teori	6
1.7.1	Nemeths teori	6
1.7.2	Postkolonialismen	7
1.8	Material och källkritik	9
2	Institutionella ramverk och medial påverkan	10
2.1	Haagkonventionen.....	10
2.2	UNESCO och EU	11
2.3	Medial påverkan	12
3	Empiriskt material	13
3.1	Bombningarna av Buddha-figurerna	13
3.2	Plundringen av Nationalmuseet i Bagdad	14
3.3	Tvisten om Rosettastenen.....	16
4	Analys	18
4.1	Brister i de institutionella ramverken	18
4.2	Buddha – Handlingsmakt med politiska och mediala motiv.....	18
4.3	Nationalmuseet – Handlingsmakt med ekonomiska motiv	19
4.4	Rosettastenen – Strukturmakt med prestigeuppfyllande motiv.....	20
5	Slutsats	22
6	Referenser	23

1 Inledning

Kultur och dess framställning är en ansenlig beståndsdel av den mänskliga civilisationen. Kultur kan rubriceras både som en värdegrund som människor baserar sina liv på, men också ge sig till uttryck i materiella framställningar. Kulturen överlämnas till våra efterlevande och påminner om den framgång som har skapat den värld vi lever i idag.

När medierna rapporterar om invasioner och plundringar på utländsk mark, ofta flera hundra mil ifrån där vi själva befinner oss, är inte det första man reflekterar över vilka historiska arv som gått om intet. För att destruktionen och exploateringen av kulturartefakter ska ge konsekvenser och uppmärksamhet på den internationella arenan, krävs det att föremålet besitter ett värde större än det materiella. Att erkänna föremålet för dess kulturella och mänskliga värde, är detsamma som att tillskriva det benämningen kulturarv. Det är den komplexa naturen kring sådana kulturartefakter som Nemeths teori berör.

Erik Nemeth, en amerikansk forskare, trycker på den ökade betydelsen för kulturartefakter i nutida politiskt våld. Han menar att den rena plundringen av kulturföremål har bytts ut mot ett strategiskt handlande med kulturartefakter som maktmedel (Nemeth a, 2007: 19 ff.). Det skulle alltså vara konsekvensen av att värdesätta artefakterna. Det är från hans teori vi kommer att utgå, för att redogöra för om och hur kulturartefakter används som maktmedel på den internationella arenan idag. För att fylla hålrummen i Nemeths teori kommer vi vidare att dra paralleller till postkolonialismen.

1.1 Problemformulering

Som nämnt ligger det i vårt intresse att utforska ämnet kulturartefakter i dagens internationella politik. Vi vill fastställa hur kulturartefakter används idag och, enligt Erik Nemeths teori, hur de kan nyttjas i ett maktspel stater emellan. Vår frågeställning är:

- *Hur används kulturartefakter idag som en maktfaktor i internationell politik?*

Vi kommer att belysa tre fall i hopp om att nå en slutsats på en så bred grund som möjligt: bombningarna av Buddha-figurerna i Baymandalen i Afghanistan, plundringen av Nationalmuseet i Bagdad i Irak under invasionen 2003 och dispyten om Rosettastenen som för tillfället finns på British Museum.

Vår underfrågeställning, vars syfte är att hjälpa oss mot en konklusion av huvudfrågan, är:

- *Vilka är bristerna i beskyddandet av kulturartefakter?*

1.2 Val av fall

Motiveringen till valet av just dessa fall är att de belyser hur kulturartefakter används som maktmedel på tre varierande sätt. Det kan dock anses, och det är också vår hypotes, att samtliga av fallen till någon del påvisar en typ av maktspel. För att undersöka sambandet mellan makt och konflikter kring kulturartefakter i internationell politik, används de tre fallen för deras olikhet. På så sätt är studien belysande i sitt syfte; då ämnesområdet i sig är relativt utforskat kan ett fokus på flera fallstudier visa så många sidor som möjligt av läget.

Fallen är på flera sätt unika. Plundringen av Bagdadmuseet påminner om en gammaldags röjning av byggnader för att roffa åt sig så mycket som möjligt – något som Nemeth skulle referera till som gammaldags krigsföring med kulturartefakter. Bombningarna i Bayman har en helt annan utgångspunkt i ett terroristliknande dåd – en mer nutida våldsaktion enligt Nemeth, men i mångt och mycket med liknande konsekvenser i och med att bombningarna likväl som plundringen rubbat den kulturella identiteten och symboliken i sina diverse samhällen. Vad det gäller Rosettastenen, så handlar det om en tvist som inte direkt kan liknas vid de andra fallen idag, men som också rört upp en hel kulturnation i Egypten. För att bredda uppsatsen ytterligare, och för att med en deskriptiv metod visa så många vinklar av problemet som möjligt, valde vi av den anledningen också att införliva det sistnämnda fallet i studien.

1.3 Syfte och disposition

Syftet med vår uppsats i sin helhet är att belysa ett ämnesområde som få tidigare forskat i och som därför hamnat i skymundan, till trots att dokumenterad plundring och ägarbyten av kulturartefakter ägt rum i tusentals år. Vi finner ämnet intressant och av stort värde i de internationella konflikter vi valt att ta upp. Nemeth förespråkar en teori som säger att dagens hantering av kulturartefakter mellan länder sker med inriktning på kulturföremålen som maktmedel i internationell politik, en tanke som vi valt att redogöra för och utgå ifrån. Vårt syfte är således att med utgångspunkt i Nemeths teori och med hjälp av en belysande analys, undersöka vilken roll makt spelar i konflikter rörande betydelsefulla kulturartefakter.

Vi har styckat uppsatsen i fyra huvudsakliga delar som föranleder ett gemensamt syfte. Den inledande delen redogör för val av fall, metod och teori,

och lägger grunden för den resterande delen av uppsatsen genom att klargöra problemet.

Den andra delen handlar om institutionella ramverk och lagverk i frågan kulturartefakter över gränser och i konflikter, samt medial påverkan. Vi utgår från FN-organet UNESCO som har det mest erkända regelverket för beskyddandet av kulturartefakter, men kommer även att ta hänsyn till andra ansedda organisationer, för att kunna besvara underfrågeställningen om vilka brister som finns i beskyddandet. Detta är nödvändigt för att fastställa vad som ens gör det *möjligt* att använda kulturartefakter som ett maktmedel. Bristerna i de institutionella ramverken anser vi vara vad som orsakar en maktpolitik med kulturartefakter och vad som ger liv åt konflikterna i fråga. Utan brister i beskyddandet av kulturartefakterna hade konflikterna inte kunnat äga rum.

Vidare kommer den empiriska delen att ha sin plats. Belysande beskrivningar av bombningarna av Buddhafiguerna i Afghanistan, plundringen av Nationalmuseet i Bagdad och tvisten om Rosettastenen är ämne för denna del. Detta föranleder analysen och slutsatsen, vilka följer sedan, och med vilka vi hoppas kunna besvara frågeställningen om hur kulturartefakter används som maktmedel i internationell politik idag.

1.4 Metod

Det hade varit möjligt att ge uppsatsen flertalet olika riktningar, men vi har valt att utgå ifrån den nutida delen av Nemeths teori och maktperspektivet som orsak till ett strategiskt handlande med kulturartefakter. Det är av den anledningen väl till pass att iakttä de fall vi valt och utgå ifrån de teorier som strukturen grundas på. Med de givna premisserna anser vi att det metodval som lämpar sig bäst för uppsatsen är den deskriptiva metoden.

1.4.1 Deskriptiv metod

Vi har valt att arbeta med en deskriptiv metod för att på bästa sätt kunna behandla och strukturera det insamlade materialet. I ett belysande syfte kommer vi därför att redogöra för tre fall, utan att jämföra dessa sinsemellan. En komparativ studie hade varit mindre intressant eftersom vi vill påvisa så många sidor av problemet som möjligt, snarare än att utgå ifrån att hitta liknelser fallen emellan.

Deskriptiva undersökningar syftar, som ordet avslöjar, till att beskriva. Runa Patel menar att man antingen gör beskrivningar av sådant som redan ägt rum, eller nutida beskrivningar. I huvudsak kommer den här uppsatsen arbeta med redan inträffade händelser. Forskarens uppgift är vidare att studera utvalda skeenden och situationer, och kan ytterligare koncentrera sig på "beskrivningen av bakgrunden till eller konsekvenser av olika fenomen eller beskriva relationer mellan olika

fenomen" (Patel, 1987: 54). Den deskriptiva metodens räckvidd i den här studien innefattas av bakgrundsbeskrivelser av fallen, samt beskrivningar av relationen mellan fenomenen makt och motiv i koppling till det empiriska materialet.

Med en början i Nemeths teori kommer vi alltså genom det empiriska materialet och analysen att belysa de olika studierna vi valt, för att sedan nå en slutsats om deras gemensamma beröringspunkt: makt. Makt kan ta sig olika former, och det är just det vi vill påvisa genom att beskriva de valda fallen.

1.5 Avgränsning

De avgränsningar vi har gjort för uppsatsen handlar om kulturbegreppet och definitionen av kulturartefakter. Kultur är ett brett men väl vedertaget begrepp. Det kan därför vara svårt att veta vad som egentligen innefattas av det. Kultur kan anses både bestå av materiella ting, så som byggnader, symboler och ikoner, eller av en värdegrund som människor bygger sina liv kring. Vi anser att mycket av den kulturella identiteten ligger i föremål och symboler, och har därför valt att avgränsa vårt arbete till beskyddandet av kultur på ett materiellt plan, dvs. till konkreta kulturartefakter så som byggnader, symboler och lösa föremålen. Vidare har vi valt att inte begränsa oss till mellanstatliga eller inomstatliga konflikter, eftersom vi lagt märke till att kulturen ofta tar skada även i inbördes konflikter, så som i fallet Bamyas.

Vi har valt tre fallstudier för analys. Med tanke på det begränsade omfång som uppsatsen har är det vad vi har plats för, men anledningen till att vi valt fler än ett exempel är återigen att belysa så många aspekter av konflikten kring kulturartefakter i dagens internationella politik som möjligt. Det handlar alltså inte om en analys i jämförande syfte, utan om tre skilda studier i belysande syfte.

1.6 Begreppsdefinitioner

1.6.1 Kulturartefakt

För att kunna föra en diskussion om kulturartefakter är det viktigt att definiera vad vi menar med begreppet. Vi utgår ifrån UNESCO, och definierar kulturartefakter med hjälp av konventionens precisering av ett kulturellt världsarv, vilket inkluderar de ”unika verk, arbeten av monumental skulpturism och målningar, element eller strukturer av arkeologisk natur, inskriptioner, grottförformationer eller kombinationer av andra slag som besitter ett universellt värde ur ett historiskt,

konstnärligt eller vetenskapligt perspektiv”¹ (UNESCO a, 2008: 23). För att utöka definitionen kan även bestämningen av kulturella platser inkluderas, och definieras som ”skapade av människan eller i kombination med naturen och områden, inklusive arkeologiska plaster som besitter ett universellt värde ur en historisk, artistisk, etnisk eller antropologiskt perspektiv”² (UNESCO a, 2008: 23).

Kulturartefakter betecknar på så vis en kultur av föremål, symboler, platser eller byggnader som besitter ett större kulturellt värde för mänskligheten än blott det materiella.

1.6.2 Makt

Då uppsatsens frågeställning kretsar kring kulturartefakter som maktfaktor i internationell politik, måste inte enbart kulturperspektivet klarläggas utan även begreppet makt. Makt i frågan om konflikter kring kulturartefakter måste ses som ett nollsummespel, just eftersom artefakterna inte kan delas stater emellan (Dahlström, 1987: 61). Tallberg beskriver uttryckligen makt som en utmaning i internationellt samarbete, där ”internationella regimer och organisationer uppkommer som resultat av förhandlingar mellan stater med skiftande maktresurser” (Tallberg, 2006: 212). Den skiftande tillgången på makt återspeglas på så vis vid etableringen av regelverk på den internationella arenan.

Maktbegreppet beskriver förhållandet mellan två eller flera aktörer, men det kan endast komma till uttryck om de olika aktörerna hyser någon form av intresse för varandras resurser (Korpi, 1987: 93). Dessutom krävs en handling eller händelse som utspelar sig mellan aktörerna (Petersson, 1987: s. 9f.).

Maktbegreppet ger sig till uttryck på två sätt i våra valda fall. Dels genom strukturmakt, som i fallet Rosettastenen trycker på artefaktens symboliska värde i en konflikt mellan stater med olika resurser. Dels genom handlingsmakt, som i fallen Afghanistan och Irak ger sig till uttryck genom aktioner mot kulturartefaktens förekomst.

Skillnaden i resurser kan användas för att påverka beslutsprocesser till fördel för en aktör. Makten som då nyttjas kallas *strukturmakt*. Det finns i detta fall belägg för att diskutera om två likmätiga stater betar sig på samma sätt, och kanske framför allt hur två icke likartade stater med olika politiska och ekonomiska resurser samspekar. I fallet Rosettastenen kan det på flera sätt anses att Storbritannien och Egypten har olika resurser, vilket kommer att befästas i senare stycken. Andra resurser än ekonomiska och politiska kan vara symbolik och prestige. Sårbarheten i att sakna resurser öppnar upp möjligheten och risken

---

¹ Egen översättning.

² Ibid.

för att utnyttjas av andra stater (Kleppe, 1989: 28). Strukturmakten kan på flera sätt liknas vid begreppet ”soft power” som innebär att man genom kulturella och moraliska fördelar går vinnande ur en konflikt (Duncan, 2006: 112).

Att utöva makt gentemot en annan stat innebär helt konkret att frånta hela eller delar av den kontroll som staten innehar över en situation. Om en stat befinner sig i underläge för att en annan stat innehar kontroll över ett för det första landet betydande objekt, framträder klart ett maktspel (Kleppe, 1989: 23).

Att inneha makt genom att driva igenom en aktion, ibland mot ett flertal andra aktörers protester, innebär att man besitter *handlingsmakt* (Dahlström, 1987: 59). Makt är i detta fall konsekvensen av det avsiktliga handlandet (Pettersson, 1987: 11). De inblandade aktörerna behöver inte nödvändigtvis ha olika resurstillgänglighet och styrkor, men handlingen förutsätter att det finns meningsskiljaktigheter aktörerna emellan. Det som dock försvårar utövningen av handlingsmakt är förekomsten av olika restriktioner. I vårt fall kan detta illustreras av UNESCO:s existens och internationellt erkända legitimitet.

Handlingsmakten är vad man skulle beskriva som ”hard power” – att demonstrera sin åsikt genom våld, och på det sättet framkalla reaktioner från allmänheten (Duncan, 2006: 111).

1.7 Teori

För att kunna värdera det empiriska materialet och strukturera upp granskningen av de olika fallen kommer Nemeths teori och postkolonial teori att nyttjas. Nemeths teori är som nämnt essentiell för uppsatsen i sig, och vår huvudteori. Postkolonial teori är utmärkt att komplettera med för att koppla historiska förklaringar till konflikterna. Genom att ha en god förförståelse för den komplexa strukturen som omger det valda ämnesområdet, ges också möjlighet att uppfatta olika intresseströmningar kring kulturartefakterna, alltifrån bevarande av dem till exponeringsfrågor.

1.7.1 Nemeths teori

Erik Nemeth är en fristående forskare i Kalifornien, USA, och har själv författat underlaget till vad vi egenhanda valt att kalla Nemeths teori. Teorin finner sin grund i en förändring över tid vad det gäller plundringen av kulturartefakter i krig. Nemeth understryker att kulturartefakter fortfarande problematiseras i väpnade konflikter, men att det idag sker på ett annat sätt genom illegala marknader över gränser och terroristaktioner där kulturartefakterna används som verktyg för sitt symbolvärde (Nemeth a, 2007: 19). Det har utvecklats till en fråga om kulturell säkerhet, vilken Nemeth definierar som medvetenheten kring hur kultur har utnyttjats över tiden, och som handlar om faktorer som politiskt våld, terrorism

och samarbete (Nemeth a, 2007: 20). Med koppling till kulturartefakter, bygger dessa faktorer och aktioner av våld upp den kulturella säkerheten, eller bristen på den.

Nemeth talar om flera sätt att använda sig av kulturartefakter i dagens internationella politik. Han menar, kanske först och främst, att kulturella föremål idag har drivits in på terrorismens bana, och att det är vad som skiljer den från historien. Men han poängterar också att trafficking av kulturella föremål är ett stort maktspel. Den psykologiska aspekten finner han i utnyttjandet av kulturartefakterna och monumenten som de symboler de är, och förstöringen av sådana religiösa och etniska föremål som har ett mänskligt värde i ett annat perspektiv än bara det rent materiella (Nemeth a, 2007: 20).

Fram till och med Andra världskriget, enligt Nemeths teori, var kulturella föremål så kallade ”spoils of war”. Nemeth menar att det fram till denna tid i historien finns oändligt med exempel på ren och skär plundring. Sedan händer det något. Under Andra världskriget och Kalla kriget utvecklas en större medvetenhet kring kulturartefakternas värde i den internationella politiken: ”heightening international awareness of looting of cultural property prompted source nations to confront collecting nations over trafficking of cultural artifacts” (Nemeth a, 2007: 22). Vändpunkten präglas av Förintelsen, där främst judar utsattes för massiva kulturella förstörelseattacker.

På det senaste har konflikter kring kulturartefakter fått stor uppmärksamhet, och det inte enbart i ett bevarande och skyddande syfte. Den internationella arenan utnyttjas för att kasta ljus på händelser bland annat genom intensiv mediebevakning (Nemeth a, 2007: 23).

Av dessa anledningar anser Nemeth att det i dagens internationella politik finns ett stort behov av kulturell säkerhet (Nemeth a, 2007: 36). Samtidigt finns också ett behov av utökad kunskap om kulturartefaktens värde, vilket växt fram under det senaste århundradet. Det finns visserligen institutioner med goda avsikter att avskärma hoten mot kulturartefakterna, men bristen på kunskap i den övriga världen gör det till en stor utmaning att bedriva kulturell beskydd av sådant slag (Nemeth b, 2008: 355).

1.7.2 Postkolonialismen

Själva definitionen av kolonialism innebär från början att forma ett samhälle. Metoderna som användes till detta varierar och innebär allt från handel och diplomati till plundring, folkmord och förslavning. Man skulle kunna förkorta termen kolonialismen till hur ett folkslag erövrar och tar kontrollen över andra människors land och tillgångar (Loomba, 2005: 24).

Det har alltid förekommit kolonialism i människans historia och det europeiska bidragandet har varit särskilt framträdande. När den europeiska kolonialismen stod på sin högsta topp hade olika europeiska stormakter kolonier spridda över hela världen. Dessa framträdande länder konstruerade system som

gjorde att omfattande volymer av varor och människor rörde sig mellan moderlandet och de koloniserade områdena, medan vinsterna av detta rörde sig i enkelriktade strömmar. Utbyten gjorde att kolonierna hamnade i en stark beroendeställning gentemot moderländerna, och dessa i sin tur uttömde kolonierna på värdefulla varor och andra rikedomar. De finns de som hävdar att kolonialismen agerade som barnmorska till den europeiska kapitalismen, och att de koloniala systemen var en förutsättning för att Europa över huvud taget skulle kunna göra de tekniska framsteg som senare gjordes (Loomba, 2005: 25 ff.).

Kritik som framförts mot postkolonialismen innefattar problematik runt själva formuleringen, mot att prefixet post- tenderar att uttrycka att hela världen idag är postkolonial. Detta har lett till debatter om huruvida delar av världen fortfarande är koloniserad, och om stora delar av de avkoloniserade länderna fortfarande befinner sig i beroendeställning gentemot sina före detta kolonialherrar. Detta beroende behöver inte ge sig till uttryck rent ekonomiskt eller politiskt utan kan också avspegla sig på andra sätt, exempelvis genom hur ett lands kulturella traditioner inspirerats av moderlandet. Ania Loomba beskriver i sitt verk "Kolonialism/ Postkolonialism" detta fenomen: "[d]en nya globala ordningen vilar inte på direkt styre: ändå tillåter den att vissa länder ekonomiskt, kulturellt och (i varierande grad) politiskt penetrerar andra" (Loomba, 2005: 28). Med denna bakgrund kan man hysa förståelse för att det ivrigt diskuteras om det kanske är för tidigt att utlysa kolonialismens dödsförklaring. En annan svaghet som postkolonialismen innehar är dess tendens att generalisera. Ofta innebär generaliseringarna enbart grova hänvisningar till ett samhälle med ett kolonialt förflutet (Loomba, 2005: 28 ff.). Dock är det till den postkoloniala fördelen att den behandlar myntets två sidor, och identifierar både "coloniser and colonised" (Graham, 2006: 365).

Dagens globalisering har bidragit till en generell uppfattning om att världen idag inte ska ses som en sammansättning av enskilda nationer och samhällen utan att dessa mer och mer tenderar att sammansluta till ett globalt samhälle. Det globala samhället har bidragit till att omstrukturera relationer mellan kulturer och nationer så att dessa inte längre begränsas av nationsgränser utan flödar fritt sinsemellan (Baaz, 1999: 57f.). Ett annat perspektiv som uppkommit visar att en tilltagande kulturell homogenitet skulle kunna bereda väg för gemensamma universella normer (Robertson, 2006: 245). Skulle man med detta som bakgrund kunna hävda att globaliseringen blivit ett legitimt motiv för världens museer att behålla de föremål som finns i deras utställningar, oavsett hur dessa anskaffats?

Avvecklandet av olika koloniala maktens inflytande i de koloniserade landen har haft olika uttrycks- och tillvägagångssätt. En av de mest dominerande strömningarna som ofta påskyndat processen är den nationalistiska strömningen (Loomba, 2005: 31). Den har vid vissa tillfällen resulterat i inbördeskrig och förluster både rent territoriellt och ekonomiskt för kolonialmakten. Nationellt självbestämmande anses idag inte vara till fullo kompatibel med strömningarna som visar på att globaliseringen är den mest dominerande kraften inom samhällsutformningen (Parker, 2006: 380f.).

1.8 Material och källkritik

Redan i det inledande skeendet av uppsatsen konstaterades det att insamlingen av relevant material skulle bli komplicerat. Vårt aktuella ämnesområde är brett medan vår problemformulering är tillspetsad och smal. Vi hyste ändå förhoppning om att kunna hitta relevant akademisk förankrad litteratur. Med litteraturen som vägledning, hoppades vi sedan på att kunna komplettera med aktuella artiklar som berörde ämnet samt att nyttja ytterligare förstahandskällor för att stärka uppsatsens trovärdighet.

Dock har det, efter påbörjad källinsamling, visat sig vara avsevärt lättare att finna artiklar än relevant litteratur. Ju mer introducerade vi blev i ämnet, desto lättare kunde vi finna passande material inom källor som vid första anblick inte alls verkade relevanta, men som vid senare tillfällen passade alldeles utmärkt in för att förklara vissa fenomen.

Insamlingen av material har skett med hänsyn till teorianvändningen och består i slutändan av flertalet skriftliga källor, artiklar och internetsidor. Vi har även haft mailkorrespondens med Svenska Kungliga Biblioteket för att skaffa oss en överskådlig grund att utgå ifrån vid början av skrivprocessen. Materialinsamlingen har skett med underfrågeställningen, och framför allt huvudfrågeställningen, i bakhuvudet, och utifrån materialet har strukturen av uppsatsen fallit sig naturligt.

Vi är medvetna om att det är möjligt att vissa av artikelförfattarna inte är helt objektiva i sin framställning, då mycket av materialet vi samlat in kretsar kring nationell stolthet och kulturella värden i koppling till olika länder. Detta är dock något som egentligen bevisar det vi vill påvisa, att den nationella identiteten är stark och en given komponent i debatten kring kulturartefaktens komplexa konstruktion, och inget vi därför kan bortse ifrån.

Dessutom är vi medvetna om att stort fokus läggs på forskaren Nemeths framställningar i många av uppsatsens grundläggande antaganden. Med en sådan källanvändning vid fastställandet av fundamentala och inledande uppsatsdelar finner vi det nödvändigt att vara källkritiska, vilket vi också varit. Att vår utgångspunkt ligger i hans teori är dock avgörande för frågeställningens utformning och besvarande.

2 Institutionella ramverk och medial påverkan

Det finns ett flertal problemområden som stater på ett enklare sätt kan hantera genom gemensamma ansträngningar än individuella försöka att åstadkomma en lösning. Många institutioner har uppkommit ur det gemensamma behovet av en struktur som står över de olika involverade staternas egenintressen (Hurrell, 2005: 34). Dock är deras ramverk inte helt utan brister. Ett fenomen som registrerats framförallt i västvärlden är att vissa länder, som genom sin ekonomiska och politiska ställning är mindre beroende av olika institutioners stöd och beslut, tenderar att driva fram och implementera beslut som inte alltid är till fördel för de andra länderna inom samarbetet (Hurrell, 2005: 37). Att vissa länder tenderar att prioritera egna intressen framför de globala undergräver den maktbefogenhet som många institutioner förfogar över.

Brister och problemområden inom de institutionella ramverken är, som tidigare nämnt, vad vi anser ger liv åt konflikterna kring kulturartefakter. På den grunden motiveras underfrågeställningens samband med huvudfrågeställningen, och detta kapitel relevans.

2.1 Haagkonventionen

Innan Haagkonventionen, från 1954, fanns flera begynnande överenskommelser och konventioner. Kulturartefakter i väpnad konflikt var på så sätt inte alls ett nytt ämne inom världspolitik, men det blev desto mer uppmärksammat under Andra världskriget, varefter Haagkonventionen slöts av Förenta Nationerna 1954. I konventionen (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict) fanns en klar definition av kulturell egendom, och en specifikation om hur beskyddandet av kulturartefakter skulle gå till för att undvika förstörelsen av kulturella byggnader och monument till så stor del som möjligt i väpnad konflikt. Konventionen fick stort genomslag, men led ett bakslag i och med Kalla krigets nukleära tvist. De länder som innehade atomvapen, kunde per automatik inte skriva på konventionen eftersom användningen av sådana vapen inte kunde garantera att kulturmonument skyddades (Hague Convention, 2010).

2.2 UNESCO och EU

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) bildades 1945 som ett underorgan till FN. ”[T]o build peace in the minds of men” (UNESCO b, 2009), var det huvudsakliga målet och vad man ville åstadkomma inom organisationens enheter: utbildning, natur- och samhällsforskning samt kultur och kommunikation. UNESCO har ett stort medlemsantal, med 192 medlemsländer, vilket ger organisationen en ofrånkomlig legitimitet och erkändhet (UNESCO c, 2010).

UNESCO har den första konventionen i sitt slag som erkänner kulturella varor och tjänster för dess kulturella värde, och inte endast det ekonomiska. Dessutom främjar den ett internationellt kulturutbyte (Kulturrådet, 2009). Världsarvskonventionen, som den kallas, antogs 1972 och har som huvudsakligt syfte att identifiera, skydda, bevara och överföra nominerade artefakter till kommande generationer. Föremålen och platserna som förekommer på listan över världsarv anses ovärderliga och ägande av ett universellt värde. Det skulle innebära en stor förlust för mänskligheten och dess kultur om dessa objekt gick förlorade, oberoende om det var genom medveten destruktion eller genom olyckor (UNESCO a, 2008: 12).

Länder som skrivit under konventionen ålägger sig ett ansvar att införliva kulturarvet i samhället, informera om objektets historiska och kulturella värde, konstruera riktlinjer och tillgodose resurser för konserveringsarbete, samt att uppmuntra nationella, privata och publika intressenter att finansiera kulturskattens bevarande under en längre tid (UNESCO a, 2008: 12ff.). Stater som anslutit sig till konventionen har också en skyldighet att kartlägga externa hot och skydda kulturartefakterna gentemot överhängande faror, samt att följa med i händelseutvecklingen kring det aktuella ärendet. Detta för att kunna leva upp till konventionens syfte om bevarande (UNESCO a, 2008: 35ff.).

Världsarvskommittén består av 21 medlemsländer och har som huvudsaklig uppgift att utvärdera förändring på världsarvslistan, upprätthålla kontakt med länder som utför skydds- och konserveringsjobb samt att undersöka om konventionen implementeras korrekt av de övriga medlemsländerna (UNESCO a, 2008: 15f.). UNESCO samarbetar med ICCROM (The International Center for the Study of the Preservation and Restorations of Cultural property), ICOMOS (The International Council on Monument and Sites) samt IUNC (The World Conservation Union). Dessa olika institutioner utgör en viktig del av UNESCO:s expertis och har en stor del i beslutsfattandet kring beskyddandet av globala kulturartefakter (UNESCO a, 2008: 18ff.).

EU:s samtliga medlemsländer har sedan 2006 skrivit på Världsarvskonventionen, vilket innebär att de är skyldiga att åtfölja dess riktlinjer för nationell kulturpolitik. Att alla medlemsstater medverkar för att främja kulturen på detta sätt ses som ett ”stort och viktigt steg” (Kulturrådet, 2009).

2.3 Medial påverkan

Ju större värde ett specifikt föremål besitter i det kollektiva medvetandet, desto större betydelse och utrymme får föremålet i en konflikt. En motparts medvetenhet om den kollektiva värderingen av ett föremål ligger ofta till grund för hur de olika maktförhållandena inom en konflikt konstrueras. Detta tydliggörs genom en parts känslighet och sårbarhet. Känslighet avser hur snabbt en parts handlingar ger negativa konsekvenser för den andre, och sårbarhet hur lätt och kostnadseffektivt man senare kan kompensera och åtgärda de tidigare nämnda effekterna (Aggestam, 2006: 196). Svårigheten att applicera detta på olika stater består till stor del av faktumet att kulturartefakterna inte nyttjas som handelsvara mellan olika nationer, utan snarare av icke-statliga aktörer och individer utan politisk agenda som insett att kulturartefakterna utgör en akilleshäls för många nationer.

Vad som i det närmaste liknar en förutsättning för att olika kulturartefakter ska kunna användas som maktmedel är att föremålet i sig, konflikten och den eventuella förhandlingen kring föremålet uppmärksammas i olika informationskanaler. Att media används som ett verktyg för att påverka och påvisa opinionen är ett välkänt fenomen (Aggestam, 2006: 178). Det är då väsentligt att ha i bakhuvudet att kulturartefakterna medialt får olika behandling. Att någon spränger lerkrukor i Irak, att originaltexterna till Bibeln brinner inne, eller att organiserade ligor halshugger statyer vid Angkor Wat är kulturella förluster av vidsträckt slag. Men glöms de inte lätt bort efter ett tag i rampljuset? Om någon istället skulle spränga Eiffeltornet skulle omvärldens reaktioner förmodligen bli översvallande, åtminstone de i västvärlden främst vare den effektiva och omfattande medierapporteringen. Och även om det inte är den materiella destruktions av Eiffeltornet som främst skulle provocera allmänheten, utan snarare destruktions av en nationell symbol, kan det inte påstås att Eiffeltornet är mer värt än någon annan kulturartefakt bara för att den ligger i väst (Frykman, 2007: 86). Dock är det rimligt att tro att den skulle behandlas så i media.

3 Empiriskt material

3.1 Bombningarna av Buddha-figurerna

Afghanistan har ett turbulent förflutet och har varit scen för många konflikter, som engagerat flera rivaliserade länder, genom historien. Efter Sovjetunionens nederlag och tillbakadragande ur landet, bildades i mitten av 1990-talet en politisk formation, "talibanerna", som intog de kvarvarande resterna av huvudstaden Kabul och omedelbart införde en hård religiös disciplin i landet. Talibanernas styre var byggd på en extrem tolkning av Koranen och innefattade alltifrån extrema levnadsregler för kvinnor, att männen skulle odla långa skägg och att viss musik och konst förbjöds för att det stred mot den rena islamistiska läran (Dagens arbete, 2010).

Beskedet att talibanregimen ämnade förstöra ett flertal kulturartefakter, i form av antika Buddha-statyer, inom Afghanistans gränser motiverades med att avbilder av andra religioners gudar var strängt förbjudet. Efter att beskedet offentliggjorts framgick stora protester från omvärlden, i synnerhet från UNESCO (UNESCO d, 2010). Beslutet fördömdes till och med av andra islamistiska regimer så som Iran (Common Dreams, 2010). Det är tydligt att en stor del av problematiken kring talibanregimen är att så få av världens länder ens har erkänt den som legitimt överhuvud av Afghanistan (Contra, 2010).

Bombningarna av Buddha-figurerna i Baymandalen är ett påtagligt exempel på hur förstörelsen av kulturartefakter kan användas som en politisk maktindikator. Det huvudsakliga motivet bakom bombningarna gick i linje med dåvarande regimens religiösa övertygelse (Sydsvenskan, 2009). Redan fyra år i förväg gick talibanerna, som sedan bombade figurerna år 2001, ut och varnade om vad de tänkt göra. De buddistiska symbolerna drog självklart stor medial uppmärksamhet till sig internationellt, men ändå kunde inte attackerna stoppas. Talibanerna utgav sig inte i första hand för att förhandla, men var ändå noga med att i god förtid poängtera vad som komma skulle, vilket motiveras av att de på något sätt skulle ha politiska motiv. Det kan vidare styrkas av att de ignorerat islamska nationers hänvisande till Koranen, och dess bud om att respektera andra religioner och kulturer, samt dess heliga föremål. Det har även diskuterats att motiven skulle vara finansiella med tanke på talibanernas eventuella inblandning i olaglig handel med Kabuls museum (Telegraph a, 2010).

Till en början, efter bombningen, höll UNESCO:s ledning möten med de islamska länder som erkänner talibanerna i Afghanistan, och fick deras fulla stöd i att agera för att rädda Afghanistans kulturarv (Manhart, 2001: 387). I framtiden

har UNESCO en tillstådd skyldighet att agera för att förhindra liknande attentat mot kulturella monument (Manhart, 2001: 388).

Omständigheterna och konflikterna kring kulturartefakter har uppmärksammats mycket på senare tid, vilket inte enbart varit med goda och konserverande avsikter. I fallet med Buddha-figurerna i Baymandalen så utnyttjade talibanregimen den internationella arenan för att uppmärksamma den påtänkta ödeläggelsen av kulturmonumentet. På så sätt underrättades allmänheten i förskott, vilket föranledde diplomatiska uttalanden i avrådande syfte för att undvika bombningarna. Ändock inträffade attentatet, som så tydligt strider mot UNESCO:s regelverk. Det bör dock nämnas att den tillträdde talibanregimen inte varit med och skrivit på UNESCO:s konvention, eftersom den signerades redan 1948 (UNESCO c, 2010).

3.2 Plundringen av Nationalmuseet i Bagdad

Irak anses med några av världens första städer och floderna Eufkrat och Tigris, där litteratur, matematik, arkitektur och astronomi har en fundamental historia, som en plats av tusentals kulturarv. Landet beskrivs så här av författaren Adams: "[i]t may be as rich as and concentrated a cultural heritage of humankind as can be found anywhere" (Adams, 2001). Innan Gulfkriget 1991 var Irak också, arkeologiskt sett, relativt utforskat. Detta skulle komma att ändras när kriget eskalerade och satte många av Iraks museum i en hotad situation. Bagdadmuseet var då fortfarande skyddat från plundring, men snart föll fler och fler irakiska arkeologiska fynd in på den illegala marknaden (Adams, 2001). Privata samlingar till värdet av miljontals dollar försvann, och gjorde den nya kopplingen mellan plundring och väpnad konflikt ofrånkomlig (Nytimes, 2010). Samlarna var framför allt amerikanska, japanska och europeiska, och det var dit föremålen gick.

Plundring av kulturföremål skulle generellt kunna ses som en modern form av kolonialism. I detta fall är det en efterfrågan på objekt som skapar marknaden. Orsaken till smuggling av kulturföremål är ofrånkomligen främst ekonomisk, men kan också ses som en effekt av olikfördelade resurser inom andra områden så som hälsovård, kunskap och makt inom det globala systemet (Held, 2000: 38).

Irak försattes utanför den arkeologiska utvecklingen, alltjämt med att plundringen tog vid. Adams menar att vetenskapsmän ser sin chans att nå arkeologisk utveckling i Irak, i och med konflikten i landet, och att brittiska och amerikanska arkeologer besökt landet på egen hand. På det viset utnyttjar de fullkomligt den position landet är försatt i (Adams, 2001).

Redan innan den militära offensiven inleddes i Irak hade British Museum gjort fruktlösa försök att informera det brittiska försvarsdepartementet om den uppenbara risken för plundring och förstörelse av kulturartefakter som en invasion kunde medföra. Två månader efter den påbörjade invasionen av Irak kom de första rapporterna om förekomsten av plundring av Nationalmuseet i Bagdad. Det

skulle ta ytterligare en tid innan omvärlden reagerade och erbjöd assistans för att beskydda och återuppbygga museet. Storbritannien erbjöd dock Irak utbildning av personal för att kunna hantera den uppkomna situationen med bortforslade, skadade, återlämnade och uppspårade föremål (British Museum a, 2009). Hela Storbritanniens involveringsprocess i de kulturella angelägenheterna i Irak är helt i linje med UNESCO:s policy. Intressant är att konstatera att detta agerande kan anses både vara för- och emot de postkoloniala riktlinjer som presenterats i tidigare kapitel.

Direkt efter plundringen svarade den brittiska regeringen, British Museum och UNESCO med bildandet av en kulturell förening, som skulle säkerhetsställa att inga olagliga antikviteter såldes i Storbritannien eller övriga världen, och hjälpa till att återbygga museet. Tessa Jowell, Storbritanniens kulturminister, talade om aktionen så här: "[i]t is a duty we owe to the Iraqi people" (The Economist, 2003).

Att intresset för olika kulturartefakter är stort, framförallt i USA och Europa, avspeglar sig framförallt till de summor som de stulna objekten värderas till. Detta gör i sin tur att det finns många intressenter inblandade i processen att stjäla, forsla och sälja olika objekt på den internationella marknaden. Att få olika kulturföremål att klassificeras om från stöldgods till legitima handelsvaror är inte så komplicerat som det vid en första anblick kan verka. Kryphålet som ofta har nyttjats har varit de olika juridiska förefaranden kring köprätt som skiljer sig mellan länder som praktiserar "common law"- respektive "civil law"-systemen (Bowman, 2008: 233). Förenklat uttryckt så tillämpar inte dessa båda rättssystem fenomenet "god tro", och de olika köprättsförhållandena som förekommer om fenomenet uppstår i en försäljningstransaktion (Agrell, 2007: 144). Ett stulet föremål kan med andra ord säljas i ett land som tillämpar "civil law"-systemet, t.ex. Tyskland, som i detta fall nyttjas som en inkörsport till den legala marknaden, för att där senare cirkulera som ett legalt föremål (Harris, 2009). Som exempel reglerar nationell svensk lagstiftning till största del möjligheten att föra ut vissa äldre kulturföremål, samtidigt som det inte finns något som reglerar möjligheten att importera dessa (Gregow, 2008).

Eftersom lagstiftningen kring återlämnandet av kulturföremål är dåligt utarbetad samtidigt som det föreligger stora svårigheter att kunna identifiera objekt som blivit utförda från olika länder, är det svårt att juridiskt kunna hävda att föremål blivit exporterade illegalt. Detta just för att man sällan kan bevisa att föremålen försvunnit ur landet efter det att den aktuella nationella lagstiftningen implementerats (Bowman, 2008: 233).

Plundringen av Nationalmuseet i Bagdad visar på hur komplext det är att i dagens läge skydda kulturartefakter i en väpnad konflikt. Något som ytterligare försvårar processen är avsaknaden av legitimitet för USA:s invasion av Irak. FN:s säkerhetsråd, främst genom Ryssland och Frankrike, ställde sig tvivlande till beslutet att invadera landet. USA demonstrerade sin hegemonistatus genom att invadera Irak trots avsaknaden av internationellt stöd (SR, 2010).

Nemeths teori poängterar att de politiska och legala svårigheterna att upprätthålla ett konstant skydd mot kulturmonument och artefakter i krig, ger

aktörer en ökad möjlighet att nyttja föremålen för att nå sina mål. Det symboliska värdet i många kulturartefakter manifesterar en oerhörd makt över stora grupper av människor, som inte vill förlora föremålen (Nemeth a, 2007: 23). Enligt Nemeths teori skulle man beskriva plundringen av museet som ett tecken på organiserad brottslighet, och något som gett upphov till målinriktad plundring på flera håll i landet (Nemeth a, 2007: 33).

3.3 Tvisten om Rosettastenen

Rosettastenen är en basaltplatta från år 196 f. Kr. Den har gjort det möjligt att tyda det fornegyptiska språket med hieroglyfer, eftersom stenens inskrift, skriven av präster i Memfis till mottagaren kung Ptolemaios V Epifanes, innehåller tre likvärdiga översättningar av samma text. Språken är grekiska samt egyptiska med både demotisk skrift och hieroglyfer. Jämförelser språken emellan gjorde det till slut möjligt för fransmannen Jean-François Champollion att dekryptera hieroglyferna, efter många andras försök. Detta inträffade inte förrän 1822, och gav Rosettastenen en värdefull betydelse för det kulturella arvet (NE, 2010).

Rosettastenen hittades först utanför Alexandria i Egypten 1799 av franska soldater ledda under Napoleon. När fransmännen sedan tvingades ge upp emot britterna 1801, togs stenen i brittiskt förvar och sattes på British Museum i London, där den återfinns än idag (Rosettastenen, 2010).

Mannen som driver ärendet kring att återfå Rosettastenen till Egypten heter Dr. Hawass. Men förutom stenen, som förklarats som en symbol för egyptisk identitet, driver Hawass sin sak också för massvis av andra förlorade föremål. Han menar att: “[f]or all of our history our heritage was stolen from us. It is important for Egyptians that it is returned” (Timesonline, 2009). Han poängterar att Storbritannien inte finner något direkt värde i Rosettastenen: “[t]hey kept it in a dark, badly lit room until I came and requested it. Suddenly it became important to them” (Timesonline, 2009).

Hawass krävde tillbaka stenen för första gången 2003. År 2005 fick Egypten en kopia av stenen, men England vägrar fortfarande att återge den riktiga stenen (Timesonline, 2009). Britter har efter förhandlingar föreslagit att stenen ska utlånas till Egypten på begränsad tid (Telegraph b, 2009).

British Museum har en uttalad ambition att kunna uppvisa ett så brett kulturellt spektra som möjligt för dess publik. De anser också att kulturella artefakter har en global betydelse och därför kan inte Rosettastenen enbart ses som en egyptisk angelägenhet. Med stöd i argumentet om tillgången för så många människor som möjligt till betydande kultur har man ansett att Rosettastenen hör hemma på British Museum. Man har dock, som nämnt, uttryckt viljan att kunna låna ut Rosettastenen inom ett begränsat tidsspektra om Egypten kan garantera att stenen återlämnas inom en avtalad tid (British Museum b, 2009).

Att kulturella föremål utväxlas mellan länder är inte vanligt förekommande och det finns inte heller någon lagstiftning som reglerar detta spørsmål, vilket är en tydlig brist i de internationella ramverken. Ett ytterligare, nationellt, exempel som illustrerar detta är den danska staten som under december månad framfört krav gentemot svenska Kungliga Biblioteket om återlämnandet av en lagbok, tryckt under 1200-talet. Lagboken, "Jyske Lov", är inget krigsbyte och det är oklart hur boken hamnat i svensk ägo. Danmark hävdar nu att boken är en väsentlig beståndsdel i det danska kulturarvet och att den därför snarast ska återgå till dansk ägo (Agrell, 2009). Ett eventuellt återlämnande av lagboken kan inte motiveras juridiskt utan ska snarare i så fall ses som en vänligt sinnad diplomatisk gest från svensk sida.

På senare tid har debatten kring återlämnandet av kulturella föremål antagit nya proportioner. Nuvarande generalsekreteraren för Egyptens Högsta råd för antikviteter har utlyst ett möte i Mars månad 2010 som ska behandla frågor rörande krav och återlämnande av kulturella föremål till dess ursprungsländer. Med en uppmaning till alla länder som hyser intresse för de aktuella frågorna att delta kommer denna konferens bli den första i sitt slag (Cultural heritage, 2009). Genom att lyfta fram dessa frågor i ett internationellt forum har man tagit ett första steg mot möjligheten att konstruera gemensamma riktlinjer och bestämmelser. Med ett allmänt accepterat ramverk skulle många konflikter kring olika länders rättigheter och skyldigheter vad det gäller kulturartefakter kunna konkretiseras.

4 Analys

4.1 Brister i de institutionella ramverken

Den komplexa situation som uppkommer i Afghanistan, i koppling till bombningarna av Buddha-figureerna, väger mellan nackdelen att UNESCO i sig inte besitter några befogenheter att infria vedergällningar mot ett land som skrivit under konventionen men ändå bryter mot den, och det komplicerade tillståndet att så få länder accepterat talibanregimen som den legitima regeringsmakten över Afghanistan. Finns det legitim grund att ifrågasätta talibanregimens överskridelse av UNESCO:s konvention med tanke på att konventionen skrevs under långt före talibanregimens tillträde?

En annan påtaglig brist är att många institutioner innehar internationell legitimitet genom att majoriteten av världens länder accepterar och åtföljer deras konventioner, men att det förekommer stater med kapacitet att motstå sanktioner från dessa. I fallet med den senaste invasionen av Irak som leddes av USA skedde ingången i landet utan FN:s säkerhetsråds godkännande.

Dessutom, kan en brist belysas även i fallet med Rosettastenen. Det finns inget ramverk som reglerar hur utbytet med eller förhandlingarna kring ett plundrat kulturföremål mellan länder ska gå till. Det gör hela diskussionen och tvisten kring Rosettastenen komplex. Både Egypten och Storbritannien har goda argument för att få ha stenen i sin ägo, så vem kan och ska avgöra vilket av länderna som går segrande ur striden?

4.2 Buddha – Handlingsmakt med politiska och mediala motiv

Den tydligaste indikatorn på att de utförda sprängningarna av Buddha-figureerna i Afghanistan hade ett utarbetat politiskt motiv är den öppna kommunikation som fördes mot det internationella samfundet. Talibanerna beskrev tydligt hur ett genomförande av bombningarna skulle ske men man var, trots den relativt öppna attityden, inte beredda att ställa upp på några som helst diplomatiska förhandlingar för att ompröva sitt beslut. Destruktionen av de stora statyerna urartade till en religiös maktdemonstration, som spreds över världen till stor del av massmediernas hjälp, och på så sätt uppnådde stor genomslagskraft.

Efter att bombningarna hade genomförts var tongångarna inom det internationella samfundet både bittra och determinerade att förhindra att liknande situationer skulle kunna uppkomma igen. Vi kan anta att den främsta bristen som förhindrade ett internationellt ingripande var avsaknaden av en legitim grund för att genomföra en intervention i syfte att förhindra sprängningarna. UNESCO sökte stöd hos de stater som erkände talibanregimen, för att i framtiden kunna skydda Afghanistans kulturarv på ett bättre sätt. På så sätt har talibanerna fått sin vilja igenom, då de lyckats med att få den internationella arenan att uppmärksamma deras handlingar.

I det här fallet spelar massmedia en viktig roll, genom deras beslut att publicera rapporter och bilder från sprängningarna, vilket indirekt ger stöd och makt åt talibanerna. Däremot kan man garantera att en utesluten medierapportering skulle eliminerat sprängningarna, lika lite som man kan säga att medierapporteringen kan ses som den enda avgörande faktorn till att de ägde rum. Det är dock svårt att bortse från att medierna i detta fall användes som en strategisk spelplan i ett större sammanhang.

Man skulle kunna anse att världssamfundet brast i sina skyldigheter när planerna angående sprängningen av Buddha-figurerna kom omvärlden till känna, men inga åtgärder vidtogs. Det som ger sprängningen av Buddha-figurerna en sådan unik karaktär är kombinationen av talibanernas medvetna förstörelse av en annan religions gudabilder, ett hårt slag mot det egna landets historia, samtidigt som talibanregimen mer eller mindre ignorerar omvärldens ståndpunkter. Det är på så sätt en demonstration baserad på ren handlingsmakt, då aktionerna ägde rum även trots massiva protester.

4.3 Nationalmuseet – Handlingsmakt med ekonomiska motiv

Plundringen av Bagdadmuseet är ytterligare ett exempel på hur kulturartefakter används som maktmedel i internationell politik. Till skillnad från sprängningarna i Afghanistan, som var ett uttryck för en ren maktdemonstration, är plundringen av Nationalmuseet av annan karaktär. Här kan stöld ses som en exploatering av den nationella identiteten, samt en möjlighet för ickestatliga och individuella aktörer att genom handlingsmakt finansiera illegala aktiviteter och kulturell trafficking. Ingen vill högt uttala sig om att det skulle finnas en risk för ekonomiska egenintressen från andra stater när en plundring av detta slag uppdagas, men detta bör nog konstateras som krass verklighet.

Det har också uppdagats på senare år att plundring och handel av kulturartefakter genererat stora summor pengar, till organisationer och individer av skiftande legitim grad. Detta är också något som Nemeth belyser i sin teori,

och som han menar hör hemma i det utvecklade maktspelet kring dagens kulturartefakter. Det ekonomiska orsakssambandet är svårt att misstolka.

Lagar och institutionella ramverk kring kulturartefakter är omfattande och berör alla områden som är relaterade till dessa. Med en sådan genomgripande lagstiftning inom ett så stort ämnesområde är det en naturlig konsekvens att kontrollen av det blir lidande. USA:s agerande kring invasionen i Irak visar på att en enskild nation kan anses sig besitta mer makt rent handlingsmässigt än vad ett internationellt samfund, i detta fall FN, gör. Med andra ord kan det påstås att bristerna i detta fall ligger i FN:s minimala möjlighet att straffa USA för dess ignorans mot FN:s säkerhetsråds beslut i frågan. Om FN ställt sig bakom en invasion i Irak kan det antas att beskyddandet av kulturartefakterna hade fått en annan prioritet, med tanke på UNESCO:s utarbetade riktlinjer inom området.

Storbritannien erbjöd sin assistans efter plundringen, och agerade helt enligt UNESCO:s normer. De bakomliggande motiven till Storbritanniens involvering i landet kan dock anklagas för att ha ett ekonomiskt egenintresse. Detta genom möjligheten att med egna ögon kunna inspektera uppkomna skador på de kulturella egendomarna men också att kunna generera goodwill för den egna nationen som kulturbeskyddare.

4.4 Rosettastenen – Strukturmakt med prestigeuppfyllande motiv

Det egyptiska kravet om att Rosettastenen ska återgå till egyptisk ägo påvisar tydliga nationalistiska drag där bevarandet av det egna kulturarvet har högsta prioritet; det sätts till och med framför de universalistiska värdena om en gemensam global kultur. På så sätt kan det hävdas att globaliseringen också har negativa effekter på kulturvärdet. Att globalisering skulle föranleda en form av kulturell imperialism och på så sätt radera ut stora delar av de olika nationella kulturerna. Den nationella kulturidentiteten är det övergripande inslaget i Egyptiernas motivering att få tillbaka stenen, vilket självklart är en legitim grund för ett sådant argument. Som respons på detta skulle man kunna hävda att om det nu skulle uppkomma någon form av universellt kulturarv, så skulle det inte existera på bekostnad av lösningen av de gamla ägarbytena. Samexistensen mellan de olika uttrycken för identiteter och kulturer är långt från omöjlig.

Britternas negativa respons på det egyptiska kravet om ett återlämnande av stenen grundas på argumentet att stenen också har en väsentlig del i det brittiska kulturarvet och att ett utlämnande till Egypten skulle skapa upprörda tongångar i det brittiska samhället. British Museum hävdar också att stenen får en större grad av exponering av att befinna sig där den gör nu, och att detta skulle gynna den kulturella världen i stort – ett exempel på hur de utnyttjar sin strukturmakt och resurstillgänglighet. Rosettastenen symboliserar därför inte länge blott sitt

kulturella värde, utan har blivit en principalsak där prestigen och makten i att vara dess ägare är vital. Den som är stenens innehavare, är på det sättet den starkare kulturella aktören.

Tidsaspekten som uppkommer i detta fall är en faktor av väsentlig innebörd och ska inte bortses ifrån, frågan är bara när tidsfristen för att kunna hävda att ett föremål blivit berövat från en specifik nation löper ut. Rosettastenen har utan tvekan från början egyptiskt ursprung men har befunnits i brittisk ägo de senaste 200 år och symboliserar på så sätt en viktig del även av den brittiska historien. Man kan jämföra detta med det tidigare nämnda exemplet ”Jyske Lov”, som fortfarande anses vara en viktig del av danskt kulturarv.

Rosettastenen är ett lysande exempel på Nemeths teori om plundring. Till en början var stenen bara just det, ett plundringsobjekt. Föremålet har dock på senare år utvecklat en debatt, vilket styrker hans teori om en förändring över tiden inom ämnet. Det ligger nu en avsevärd signifikans och prestige i vem som har stenen i sin ägo, vilket alltså, enligt Nemeth, gjort objektet till ett maktmedel inom internationella relationer. Det har gått från att vara ett rent och skärt rovbyte till att bli föremål för mångas upprörda röster mellan två stora nationer.

Initiativet till den internationella konferensen som kommer att äga rum uppvisar en god vilja att lösa konflikterna som uppstår i kölvattnet av tvister kring ägandeförhållanden av kulturartefakter. Problematiseringen som skulle kunna uppstå kring en sådan typ av konferens är hur beslutade villkor ska implementeras och legitimeras, med tanke på att det inte finns någon given maktstruktur de deltagande länderna emellan samt att deltagandet är frivilligt.

5 Slutsats

Den gemensamma faktorn för de olika fallen är att de alla uppvisar ett maktperspektiv. Detta har kunnat konstateras med säkerhet, men de tre fallen skiljer sig åt rörande hur maktfaktorn ger sig till uttryck. Beroende på vilka brister som finns i rättsliga ramverk och vilka svårigheter som uppdragats i varje fall, kan maktfaktorerna sammanfattas som en fråga om politiska och religiösa motiv samt medial uppmärksamhet vid bombningarna i Bayman, som främst ekonomiska motiv vid plundringen av Nationalmuseet i Bagdad, samt som identitetsbetingade och prestigeuppfyllande motiv i tvisten om Rosettastenen. Tydligt är dock, som nämnt, att det i alla tre fallen, trots deras olikheter, visar upp tydliga tecken på maktspel och olika maktstrukturer. Att besanna Nemeths teori om att internationella konflikter kring kulturartefakter utvecklats till att innefatta makt, vore genom analysen av de här fallen alltså möjligt.

En aspekt som dykt upp mot uppsatsens slutskede är det samband som de tre fallen visar upp genom att alla vara offentliga och medialt välbevakade. I utövandet av makt i den internationella politik som kringrör kulturartefakterna, kan man anse att denna aspekt spelar en betydande roll för hur makt kan utövas. Många dispyter och förhandlingar mellan stater och andra parter på den internationella arenan sker i det fördolda, då spörsmål rörande staters suveränitet knappast generellt hålls som allmänhetens hjärtefråga. Skillnaden är då att dessa fall uppvisar en förankring i det kollektiva medvetandet, där kultur och framförallt dess symboler har en väsentlig del i folks vardagliga liv.

I de inledande styckena talade vi om en avgränsning till materiella ting av kulturellt värde, för att underlätta arbetet. Insikten har dock slagit oss att problemet ligger just där. Det är omöjligt att skilja det materiella och symboliska från den kulturella identiteten och den mänskliga faktorn, när det kommer till internationella konflikter kring kulturartefakter. Då människor förknippar sig själva, sin kultur och sina liv med symbolerna, byggnaderna och föremålen i fråga, är de i sig anledningen till varför en maktpolitik över huvud taget kan existera. Det värde människan sätter till en kulturartefakt är anledningen till att man kan utnyttja det för att nå andra mål, så väl politiska som ekonomiska.

I slutändan handlar konflikterna om varierande grad av respekt inför kulturartefaktens monumentala och symboliska betydelse, samt hur denna respekt måste förvaltas samt förbättras på det mest optimala sätt inför framtida generationers tillblivelse.

6 Referenser

- Adams, Robert McC, 2001. "Iraq's Cultural Heritage: Collateral Damage", *Science* vol. 293, nr. 5527, s. 13-14.
- Aggestam, Karin, 2006. "Diplomati och förhandlingar", s. 177-196 i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas (red.). *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Agrell, Anders, 2007. *Civil Rätt*. Malmö: Liber.
- Agrell, Alexander, 2009. "Danmark kräver tillbaka kulturskatt", *Sydsvenskan* 08-12-09. B2.
- Baaz Eriksson, Maria – Eriksson, Catharina – Håkan Thörn, 2002. *Globaliseringens kulturer – Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Bowman, Blythe A., 2008. "Transnational Crimes Against Culture; Looting at Archaeological Sites and the "Grey" Market in Antiquities", *Journal of Contemporary Criminal Justice* vol. 24, s. 225-242.
- British Museum a – British Museum, invasionen:
http://www.britishmuseum.org/the_museum/museum_in_the_world/middle_east_programme/iraq_project/2003_invasion_and_aftermath.aspx. 14-12-09.
- British Museum b – British Museum, lån:
http://www.britishmuseum.org/pdf/Loans_080812.pdf. 14-12-09.
- Common Dreams – Common Dreams, Afghanistan:
<http://www.commondreams.org/headlines01/0301-04.htm>. 26-01-10.
- Contra – Veckans Contra: <http://www.contra.nu/kommentar0144.html>. 26-01-10.
- Cultural heritage – Cultural Heritage Law:
<http://www.culturalheritagelaw.org/news-issues/news-issues-in-cultural-heritage/egypt-pushes-for-return-of-antiquities-to-origin-countries/>. 14-12-09.
- Dagens arbete – Dagens arbete, Afghanistan:
<http://www.dagensarbete.se/home/da/home.nsf/KKL4/Afghanistan>. 26-01-10.
- Dahlström, Edmund, 1987. "Maktens isberg under ytan", s. 57-82 i Petersson, Olof (red.). *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons.
- Duncan, Raymond W. – Jancar-Webster, Barbara – Switky, Bob, 2006. *World Politics in the 21st Century*. New York. Pearson Longman.
- Frykman, Jonas, 2007. "Partisaner i parentes. Monument som väcker obehag", s. 89-113 i Ehn, Billy – Frykman, Jonas (red.). *Minnesmärken – Att tolka det förflutna och besvärja framtiden*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Graham, Paul – Hoffman, John, 2006. *Introduction to Political Theory*. Harlow: Pearson Educational Limited.
- Gregow, Torkel, 2008. "Lag om kulturminnen m.m. 5:1-3§", *Sveriges rikes lag*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- Harris, Lucian, 2009. "German court orders return of ancient vessel to Iraq", *The Art Newspaper*: <http://www.theartnewspaper.com/articles/German-court-orders-return-of-ancient-vessel-to-Iraq/19796>. 06-01-10.
- Hague Convention – Convention of the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict:
<http://www.icomos.org/hague/hague.convention.html#contents>. 25-01-10.
- Held, D. – McGrew, A., 2000. *The global transformation reader: An introduction to the globalization debate*. Cambridge: Polity.
- Hurrell, Andrew, 2005. "Power, institutions, and the production of inequality", s. 33-58 i Barnett, Michael – Duvall, Raymond (red.). *Power in Global Governance*. Cambridge; Cambridge University Press.
- Kleppe, Astri, 1989. "Om maktens former", s. 15-30 i Hirdman, Yvonne (red.), *Maktens former*. Eslöv: Carlssons.
- Korpi, Walter, 1987. "Maktens isberg under ytan", s. 83-117 i Petersson, Olof (red.). *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons.
- Kulturrådet – Kulturrådets hemsida:
<http://www.kulturradet.se/sv/Nyheter1/Sverige-och-ovriga-EU-ratificerar-UNESCO-konvention/>. 14-12-09.
- Loomba, Aina, 2005. *Kolonialism/ Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*. Stockholm, TankeKraft Förlag.
- Manhart, Christian, 2001. "The Afghan Cultural Heritage Crisis: UNESCO's Response to the Destruction of Statues in Afghanistan", *American Journal of Archaeology* vol. 105, nr. 3, s. 387-388.
- NE – Rosettastenen: http://www.ne.se/rosettestenen?i_h_word=rosettestenen#. 25-01-10.
- Nemeth a – Nemeth, Erik, 2007. "Cultural Security: The Evolving Role of Art in International Security", *Terrorism and Political Violence* vol. 19, nr. 1, s.19-42.
- Nemeth b - Nemeth, Erik, 2008. "Art-Intelligence Programs: The Relevance of the Clandestine Art World to Foreign Intelligence", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* vol. 21, nr. 2, s. 355-374.
- Nytimes – The New York Times:
<http://www.nytimes.com/2009/02/24/world/middleeast/24museum.html>. 18-01-10.
- Parker, Charles, 2006. "Transnationell terrorism", s. 363-382 i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas (red.). *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, Runa, 1987. "Om olika typer av undersökningar" s. 52-62 i Patel, Runa – Tebelius, Ulla (red.). *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, Olof, 1987. "Introduktion", s. 7-26 i Petersson, Olof (red.). *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons.
- Robertson, Alexa, 2006. "Globalisering", s. 239-257 i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas (red.). *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Rosettastenen – Rosettastenen som löste gåtan med hieroglyferna:
<http://www.peternorrland.se/rosetta.htm>. 27-01-10.
- SR – Nyhetsartikel:
<http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?Artikel=386889>. 25-01-10.

Sydsvenskan – Debattartikel:

<http://sydsvenskan.se/varlden/article3597/Inte-bara-en-angelagenhet-for-talibanregimen.html>. 06-01-10.

Tallberg, Jonas, 2006. ”Internationellt samarbete”, s. 197-217 i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas (red.). *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.

Telegraph a – Telegraph News:

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/1328348/Taliban-destroyed-statues-to-mask-sale.html>. 18-01-10.

Telegraph b – Telegraph News:

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/1436606/Egypt-demands-return-of-the-Rosetta-Stone.html>. 06-12-09.

Timesonline – The Times:

http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article6948107.ece. 16-12-09.

The Economist, 2003. “Special report: After the vandals; Iraq’s culture”, vol. 367, nr. 8320, s. 22.

UNESCO a – UNESCO:s operational guidelines:

<http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>. 20-01-10.

UNESCO b – UNESCO:s hemsida, historik:

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=3328&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. 12-12-09.

UNESCO c – UNESCO:s hemsida, medlemsländer:

<http://erc.unesco.org/portal/UNESCOMemberStates.asp?language=en>. 20-01-10.

UNESCO d – UNESCO, Afghanistan:

<http://www.unesco.org/bpi/eng/unescopress/2001/afghanistan.shtm>. 26-01-10.